

הכל כמנהג המדינה

אלכסנדר ציקין

חידושי הרמב"ן מסכת בבא מציעא דף פז עמוד א

הא דאמרי רבנן בשוכר את הפועל כאחד וכשנים מבני העיר משמנין ביניהם. שמעינן מינה דכל כה"ג לא אמרי' המע"ה, אלא כל היכא דתרוויהו היה להם לפרש א"נ תרוויהו לא היה להם לפרש משמנין ביניהם, וכן במוכר כדשיימי ביה תלתא א"נ דפסק לפי דמים שמוכרין בעיר וכן כל כיוצא בזה בכלל משמנין ביניהם, ושנו בתוספתא (פ"ו ה"ה) לענין פוסק על הפירות הנותן מעות לחבירו ליתן לו פירות בגורן חייב להעמיד לו כשער בינוני איזהו שער בינוני היו מהלכות משמנה מתשע ומעשר נותנים לו מתשע.

חידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף פז עמוד א

וחכמים אומרים משמנין ביניהם. כלומר שנותן שכר הבינונים ואי איכא תרי בינונים או ג' נותן מן האמצע, ובירושלמי אמרו לענין הפוסק על הפירות הנותן מעות לחבירו ליתן לו פירות לגורן חייב להעמיד לו שער בינוני איזהו שער בינוני היו לו פירות מח' מט' ומי' נותן לו מט' ע"כ, ודוקא בהא אבל המוכר שור או בית סתם ויש לו שוורים ובתים הרבה מראהו גרוע שבהם וכדאמרינן התם (מנחות ק"ח ב') בית בבתי אני מוכר לך שור בשוורי אני מוכר לך מראהו מת מראהו נפול, ולא דוקא באומר בית בבתי ושור בשוורי אלא אפילו באומר שור או בית סתם וכדמשמע במסכת נדרים (נ"ו א'), ומיהו מאי דאמרינן (לק' ק"ד א') פרדס אני מוכר לך אף על פי שאין בו רמונים הגיעו ההיא משום דקאי בגווה כדאיתא בפ' המקבל, ובשכירות פועלים נמי דוקא לפי שאמר כאחד וכשנים הא לאו הכי אין לו לתת לו אלא כפחות שבהן כדכתיבנא בריש פירקין בס"ד.

חידושי הר"ן מסכת בבא מציעא דף פז עמוד א

משמנין בניהם פי' שנותן לו כשער בינוני וכן הדין במוכר אי דאמר לי' כדשיימי אינשי ואיכא תלתא דשיימי הכי ואיכא דשיימי הכי הולכין אחר שומא בינונית וכן הפוסק על שער שבשוק חייב להעמיד לו בשער בינוני והכי איתא בתוספתא הנותן מעות לחבירו ליתן לו פירות (כגורן) [בגורן] חייב להעמיד לו כשער בינוני איזהו שער בינוני הי' מהלכות משמנה מתשע ומעשר נותן לו מתשע והא דאמרינן התם דשוו' בשוורי אני מוכר לך מראהו כחוש ובית בביתי אני מוכר לך מראהו עלייה משום דגריעא וכדמו' בפ' (המוכר את) [הנודר מן] הירק ובפ' בתרא דמנחות שאני התם דאמר בשוורי אבל בשור סתם נותן לו בינוני הרא"ה ז"ל:

רי"ף מסכת בבא מציעא דף נב עמוד א

גמ' [דף פ"ז ע"א] הכל לאיתויי מאי לאיתויי הא דתנו רבנן השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר נותן לו כפחות שבשכירות דברי ר' יהושע וחכמים אומרים משמנים ביניהן: ירושלמי אמר רבי הושעיא זאת אומרת המנהג מבטל הלכה:

רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת בבא מציעא (לפי דפי הרי"ף) דף נב עמוד א

הכל לאיתויי הא דתנו רבנן, הכל לאיתויי כלומ' לא היה לו לומ' הכל שהרי פירש דבריו והמנהגים במשנה השוכר את הפועל וכו' הריני עמך כלומ' הריני שכיר עמך בשכר פועלים שבעיר נותן לו כאותו פועל שאדם שוכר בפחות שבעיר שהרי יש פועל בעיר ששוכר עצמו בכך וכך והמוציא מחבירו עליו הראיה משמנין ביניהן כלומ' רואין את הגדול שבשכירות ואת הפחות שבשכירות ונוטין אצל הגדול ונוטין נמי אצל הפחות ואם הגדול שכרו בד' והפחות בשלשה [נ"א: בשתיים] חולקין ביניהם ונותן לו ג' פשוטים ומחצה והיינו דקאמר במתניתין הכל כמנהג המדינה כלומ' לוקחין שני המנהגים והולכין אחר המנהג הגדול ואחר המנהג הקטן

זהו פירוש הירושלמי מנהג מבטל הלכה אף על גב שהלכה רווחת היא דהמוציא מחבירו עליו הראיה וכיון שהשוכר טוען בפחות שבשכירות רציתי לומר וכך הבנתי מדבריך והפועל אומר לא נתכוונתי אלא על כל הגדול שבשכירות היה לנו לומר המוציא מחבירו עליו הראיה ולא יתן לו אלא בכל הפחות לפיכך בא המנהג שדרך בעלי בתים לשכור פועלים פעמים ביוקר ועל כן היה לו לבעל הבית לפרש דבריו ולא עשה יפסיד חצי טענתו וכן הפועל שמנהגו לפרקים להשכיר עצמו בפחות כשאר פועלים הפחותים ולא פירש דבריו יפסיד הוא מחצי טענתו כיון ששניהם היו יודעין המנהג אי נמי יש לפרש זה הירושלמי על משנתנו שאומרת מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב כלומר שאין יוצאין הפועלים למלאכתם אלא עד אחר חצי שעה לזריחת השמש ושיוצאין ממלאכתן קודם שעה אחת לשקיעת החמה עושין ואעפ"י שפועל הכתוב בתורה הוא מזריחת השמש עד שקיעת השמש שמע מיניה שמנהג מבטל הלכה.

רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ז סימן א

הכל כמנהג המדינה. הכל לאיתוויי מאי לאיתוויי הא דת"ר השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר נותן לו כפחות שבשכירות דברי ר' יהושע וחכ"א משמנין ביניהם. ירושלמי א"ר אושעיא א"ר אלעזר בכל מקום המוציא מחבירו עליו הראיה חוץ מזו זאת אומרת** מנהג מבטל הלכה:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת יבמות פרק יב

תני אמר רבי יוסי מעשה שהלכתי לנציבין וראיתי שם זקן אחד ונמתי לו בקי לך ר' יהודה בן בתירה מימך ונומה לי ר' שולחני הייתי בעירי ועל שולחני היה תדיר. ונמתי לו ראית חולץ בימך במה היה חולץ במנעל או בסנדל. אמר לי רבי וכי יש סנדל במקומינו ואמרתי מה ראה ר"מ לומר אין חולצין במנעל. ר' בא רב יהודה בשם רב אם יבא אליהו ויאמר שחולצין במנעל שומעין לו. שאין חולצין בסנדל אין שומעין לו. שהרי הרבים נהגו לחלוץ בסנדל. והמנהג מבטל את ההלכה.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת בבא מציעא פרק ז הלכה א

מתני' השוכר את הפועלין ואמר להן להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכוון מקום שנהגו לזון יזון לספק מתיקה יספק הכל כמנהג המדינה מעשה בר' יוחנן בן מתיה שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלין ופסק עמהן מזונות וכשבא אצל אביו אמר לו אפי' את עושה להן כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם יצחק ויעקב אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להן על מנת שאין לכם אלא פת וקטנית בלבד רשב"ג אומר לא היה צריך הכל כמנהג המדינה: גמ' אמר רב הושעיה זאת אומרת המנהג מבטל את ההלכה א"ר אימי כל המוציא מחבירו עליו להביא ראייה חוץ מזו בני טיבריא לא משכימין ולא מעריבין בני בית מעון משכימין ומעריבין בני טיבריא שעלו לשכר בית מעון נשכרין בבית מעון בני בית מעון שירדו לשכר בטיבריא נשכרין בטיבריא אבל שעולה מטיבריא לשכר פועלין מבית מעון יכולו מימר לון כן סלקת במחשבתכון דלא הוינא משכח מיגר פועלין מטיבריא אלא בגין דשמעי' עליכון דאתון משכימין ומעריבין בגין כן סלקית הכא מקום שאין מנהג יהודה בן בוני רבי אמי רב יהודה תניי בית דין הוא שתהא השכמה של פועלין והערבה של בעל הבית ומאי טעמא [תהילים קד כ - כג כח] תשת חשך ויהי לילה הכפירים שואגים לטרף תתן להם ילקוטון תזרח השמש יאספון יצא אדם לפעלו ערבית בין השכמה בין הערבה משל בעל הבית עד איכן עד כדי למלאות לו חבית מים ולצלול לו דגה ולהדליק לו נר על דעתיה דרבי יוחנן בן מתיה אדם שהלך לקדש אשה ממקום אחר צריך להתנות עמה ולומר לה על מנת דתעבדי כן וכן ותאכלי כן וכן:

ספר אור זרוע חלק ג פסקי בבא מציעא סימן רעט

הכל לאיתוויי מאי לאיתוויי באתרא דנהיגין למיכרך ריפתא ולמשתני אנפק ומיזל לדברא דאי אמר להו אקדימו ואתו לאו כל כמיניה. סתם לן תנא הכא דאזלינן בממונא בתר מנהגא ותנן נמי לקמן רשב"ג אמר לא היה

צריך הכל כמנהג המדינה. ואמרי' בגמ' לאתויי מאי. לאתויי הא דתנן השוכר את הפועל וא"ל כאחד או שנים מבני העיר נותן לו בפחות שבשכירות דברי ר' יהושע וחכמים אומרים משמנין ביניהם פי' לא בפחות ולא ביותר אלא כמנהג המדינה בבינוניים. ולעיל נמי פרכי' אדרשב"ל פועלים ליחזי היכי נהיגי בעיר חדשה. וניחזי מהיכא דקא אתו בנקוטאי. אלמא שמעינן דסבירא ליה לסתם דתלמודא דאזלי' בממונא בתר מנהגא.

ספר אור זרוע חלק ג פסקי בבא מציעא סימן רפ

הילכך איתבריר לן דהולכין אחר המנהג לענין דיני ממונות והבא לשנות המנהג וטוען שהתנה בענין אחר ולא כמו שהמנהג נהג עליו להביא ראיה. מיהו נראה בעיני וכגון שהוא מנהג קבוע על פי חכמי המקום כדאמ' במסכת סופרים בפ' מפסיקין בברכות שאין הלכה נקבעת אלא עד שיהא מנהג. וזהו שאמרו מנהג מבטל הלכה מנהג וותיקין. אבל מנהג שאין לו ראיה מן התור' אינו אלא כטועה בשיקול הדעת. הא למדת שאין מנהג חשוב אלא א"כ הנהיגוהו וותיקים וחכמי הדור. ומה שפיר' לעיל היכא שיצאו מבני העיר לדור במקום דיש להם ללכת בממון אחר מנהג העיר שיצאו משם היינו דוקא שלא בא לדור בעיר אחרת שיש להם מנהג אחר אלא מעצמם רוצים להתיישב במקום אחר. אבל אם באו לעיר שיש בה מנהג אחר נוהגים כמנהג העיר שבאו. והכי אמ' בירוש' דשמעתין בני טביריא לא משכימים ולא מעריבים בני מעון משכימי' ומעריבים. בני טביריא שבאו לשכור בבית מעון נשכרין כבי טביריא. אבל מי שעלה לשכור פועלים מבית מעון יכיל למימר לון דכי סליקת במחשבתכון דלא הוצא משכח למיגר פועלין מן טביריא אלא כגון דשמעי עליכון שאתם משכימים ומעריבים בגין כן סליקית הכא:

ספר אור זרוע חלק ג פסקי בבא מציעא סימן רפא

וכתב הרב ר' ברוך מריגנשפורג זצ"ל בשם פר"ח זצ"ל ושערים דרב האיי גאון זצ"ל דלשנות המנהג אפי' במיגו אינו נאמן. וכתב כמו כן אפי' תפס לא מהני לשנות המנהג. ואין להקשות מהא דאמרי' בכתובות ליעביד קמי בתולה ולא ליעביד קמי בעולה. זימנין דתפסה ואמ' האי דלא עבדיי קמיי איתניסו דהיינו משמע דתפיסה מהני לשנות המנהג לאו פירכא היא דהתם אין לשנות המנהג שהרי לא עשו. אבל אם עשו שלא כמנהג זהו שינוי. ותדע דכשעשו לבעולה או אפילו תפסה אינה נאמנת לומר שינוי לי המנהג שהעבירו לפני חבית מגולה. אלמא דכל לשנות המנהג תפיסה לא מהני. ור"ת זצ"ל אומר דיש מנהגים שלא לסמוך עליהם כדפרי' בתחילת בבא בתרא. מתני' מעשה בר' יוחנן בר מתיה שאמר לבנו צא ושכור לי פועלים הלך ופסק להן מזונות וכשבא אצל אביו אמר אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאתה ידי חובתך עמהם שהם בני אברהם יצחק ויעקב. אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטנית בלבד. ופרכי' מעשה לסתור וכי דרך בני אדם להביא מעשה על דבריו לראיה לסתור. חסורי מיחסרה והכי קתני ואם פסק מזונות ריבה להו ומעשה בר' יוחנן בר מתיה. פרש"י זצ"ל ריבה להם יותר על המנהג דכיון דלא צריך אתנוי ואתני למזונות יתירי קאמר:

רמב"ם הלכות שכירות פרק ט הלכה א

השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב אינו יכול לכופן, מקום שנהגו לזון יזון לספק בגרוגרות או בתמרים וכיוצא בהן לפועלים יספק הכל כמנהג המדינה.

שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף פג עמוד א

רמ"ך
השוכר את הפועלים. למלאכתו סתם וריבה בשכרן יותר ממנהג שאר פועלי המדינה בסתם ואחר ששכרן אמר להם להשכים ולהעריב יותר ממנהג שאר פועלי העיר אינו יכול לכופן על כך. ונראה לומר דאף על גב דאודו ליה ועבדו הכי חד יומא מצו הדרי בהו למחר כפי המנהג. ואם התנה עמהן תחלה על כך אפילו במקום שלא נהגו תנאי ממון הוא ונראה לומר דיכול לכופן על כך וצריך עיון. הרמ"ך:

שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף פז עמוד א

רבנו חננאל
וחכמים אומרים משמנין ביניהם. פירוש מחשבין הגדול שבשכירות והפחות שבשכירות וכולל זה עם זה
ונותן לו חציו של שניהם וזהו בינוני. רבינו חננאל ז"ל:
ריטב"א
והריטב"א פירש בענין אחר וזה לשונו: משמנין ביניהם כלומר שנותן שכר הבינונים ואי איכא תרי בינונים או
תלתא נותן מן האמצע. עד כאן:
ראב"ד
וזה לשון הראב"ד: משמנים ביניהם. כלומר מן הבינונים ולא מן היתרים ולא מן הפחותים וזהו הכל כמנהג
המדינה כלומר שתופסין המנהג השוה שבמדינה. עד כאן:
ר"ש די וידאש
וכתב הר"ש די וידש וזה לשונו: כן נראה מסברא שאם נוהגים במדינה קצתם בבינונים וקצתם למעלה או
למטה שראוי לידבק בצד השוה שבהם אבל אין זה הוראת לשון הכל כמנהג אבל מצד שעוזב אותו למנהג
יש לנו להתנהג על דרך זה במקום שיהיה המנהג על דרכים שונים. עד כאן.
ראב"ד
ויש מפרשים שמין ביניהם את המלאכה אי שויה ביותר שבשכירות. הראב"ד:

רמב"ם הלכות שכירות פרק ט הלכה ב

השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר רואין הפחות שבשכירות והיתר שבשכירות ומשמנין
ביניהן.

תלמיד הרשב"א (בשיטת הקדמונים) מסכת בבא מציעא דף פז עמוד א

השוכר את הפועל ולא פסק עמו שכר אלא שאמר לו בא ואתן לך כאחד וכשנים מבני העיר חייב ליתן לו כפי
מה שנשכרים בני העיר. היו מקצתם נשכרים ביוקר ומקצתם בזול משמנין ביניהן. כיצד משמנין, היו מקצתם
נשכרים בחמשה בארבעה, מערבין את הכל ונותנין לו מחצית היוקר ומחצית הזול. כך כתבו
הראשונים וכן גדולי המורים. ויש מי שכתב שלא אמרו משמנין אלא כגון שיש שם שלשה שערים, שיש
שנשכרים בחמשה ויש שנשכרים בארבעה ויש שנשכרים בשלשה, שנותן להם כשער הבינוני. אבל אם לא
היו שם אלא שני שערים נראה מדברי אחד מרבותי שאין לו אלא כפחות שבשכירים. והראשון עיקר. ומכאן
אתה למד לכל כיוצא בזה, כגון האומר לחבירו שדי מכורה לך כפי מה שנמכרין שדות שבעיר, שמשמנין
ביניהן. וכן הפוסק עם חבירו ליתן לו פירות כשער הגורן, ויש שם ביוקר ובזול, משמנין ביניהן. וכן כל כיוצא
בזה.